

НОВ БЪЛГАРСКИ УНИВЕРСИТЕТ
МАГИСТЪРСКИ ФАКУЛТЕТ
ДЕПАРТАМЕНТ
„НАЦИОНАЛНА И МЕЖДУНАРОДНА СИГУРНОСТ“

ПЛАМЕН ГЕОРГИЕВ ДОНЧЕВ

**ПОЛИТИКАТА НА ЕНЕРГИЙНА СИГУРНОСТ НА
ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ В НАЧАЛОТО НА XXI ВЕК**

**(Отношенията ЕС – Русия в контекста на политиката
за диверсификация на енергийните източници)**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд
за присъждане на образователна и научна степен „доктор“
Област на висше образование: 9. Сигурност и отбрана
Професионално направление: 9.1. Национална сигурност
Научна специалност: Организация и управление извън
сферата на материалното производство

Научен ръководител:
проф. д-р Христо Георгиев

София
2013 г.

Дисертацията е с обем от 172 стандартни машинописни страници. Състои се от увод, три глави и заключение. Библиографията съдържа 75 заглавия на кирилица и 61 на латиница.

Материалите по защитата са на разположение на интересувашите се в офиса на департамент „Национална и международна сигурност“ при Нов български университет.

СЪДЪРЖАНИЕ

I. УВОД.....	5
1. Значимост на изследването	5
2. Обект, предмет, цел и задачи на изследването	6
3. Изследователски методи	7
4. Научна новост на дисертационния труд	7
5. Практическо значение на дисертационния труд ...	8
6. Обем и структура на дисертацията	8
II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД.....	9
<i>Глава първа</i>	
<i>ПОЛИТИКА НА ЕНЕРГИЙНА СИГУРНОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ .....</i>	<i>9</i>
1. Понятие за енергийна сигурност	9
2. Формиране и основни етапи в развитието на политиката на енергийна сигурност на ЕС	9
3. Приоритети в стратегията за енергийна сигурност на ЕС. Механизми и инструменти на реализация	11
4. Българската енергийна политика в контекста на европейската енергийна сигурност	11
5. Основни изводи от първа глава	12
<i>Глава втора</i>	
<i>РУСИЯ КАТО ЕВРОПЕЙСКИ ЕНЕРГИЕН ФАКТОР .....</i>	<i>12</i>
1. Формиране и етапи в развитието на руската енергийна политика	12
2. Механизми и инструменти на енергийната политика на Русия. Модел на държавна политика в руския енергиен сектор	13
3. Руската енергийна политика спрямо ЕС	15
4. Основни изводи от втора глава	16

Глава трета

ПРОБЛЕМНИ ПОЛЕТА ПРЕД ДИВЕРСИФИКАЦИЯТА НА ЕНЕРГИЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ И РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ОСНОВНИТЕ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЕНЕРГИЙНИ ПРОЕКТИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ 17

1. Диверсификация на източниците в енергийните отношения между ЕС и Русия и ролята на Турция	17
2. Газопроводът „Северен поток“	18
3. Газопроводът „Син поток“	18
4. Газопроводът „Южен поток“	19
5. Газопроводът „Набуко“	19
6. Оценка за изпълнението на политиката на енергийна сигурност на ЕС	19
7. Основни изводи от трета глава	20
ЗАКЛЮЧЕНИЕ	21

III. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД .....

23

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Значимост на изследването

Значимостта на темата произтича от факта, че в настоящия момент основен проблем пред световното икономическо развитие е неговата енергийна осигуреност. Енергетиката поставя фундаменталния въпрос за типа икономика и икономическо развитие. Делът на природния газ в световните енергийни баланси постоянно се увеличава и както се смята от повечето експерти, той вече измества нефта от първата позиция. Счита се, че към 2020 г. потреблението на природен газ ще достигне до 50% от общото енергопотребление. Същевременно потребностите по осигуряване на икономиките в страните – членки на ЕС, от вносни енергоносители от външно търговски проблем се превръща в проблем на наднационална сигурност, която се извежда като „сигурност на енергийното осигуряване на ЕС“. Проблемите за енергийната осигуреност и енергийната сигурност имат и актуални геоикономически и геополитически измерения. Тази актуалност поражда интереса и значението към настоящото изследване.

Основният изследователски въпрос, който поставяме, е следният: *възможно ли е развитието на взаимно изгодна двустранна енергийна политика между ЕС и Русия в контекста на диверсификацията на енергийните източници?*

Основната хипотеза на този труд е, че *бъдещето на европейската енергийната политика не е в търсенето на разграничителни практики и инструментариуми, препятстващи енергийното сътрудничество, включително и чрез диверсификация, а чрез изграждане на единен енергиен пазар с Руската федерация, който би бил най-голямата гаранция за енергийната сигурност на*

участващите страни. В хода на изследването тази хипотеза намира потвърждение.

2. Обект, предмет, цел и задачи на изследването

Обект на изследването са предизвикателствата, проблемите и перспективите на енергийните отношения между ЕС и Русия в контекста на диверсификация при доставките с енергийни ресурси. Това предполага:

- изследване на политиката за енергийна сигурност на ЕС, в това число и България;
- изследване на политиката за енергийна сигурност на Русия;
- изследване на основните енергийни проекти на ЕС в контекста на диверсификацията на енергийните източници.

Предмет на изследването е политиката за енергийна сигурност на ЕС в началото на настоящия век в контекста на отношенията на Евросъюза и Русия във връзка с диверсификацията на енергийните източници.

Целта на това изследване е да се разкрие същността и развитието на енергийните политики на ЕС и Русия и енергийните отношения между тях в контекста на политиката на енергийна сигурност и да се анализират възможностите на основните енергийни проекти на ЕС от гледна точка на диверсификацията на енергийните източници.

Задачите, които изследването си поставя, са:

1. Да се разкрие същността на енергийните политики на ЕС, вкл. България и Руската федерация.
2. Да се анализира енергийната сигурност в европейски (и български) и руски вариант и да се изследва реализирането ѝ в отношенията между тях.
3. Да се анализират възможностите за диверсификация на енергийните източници в контекста на енергийната сигурност.

4. Да се изследват характеристиките и перспективите на основните енергийни проекти на ЕС.

3. Изследователски методи

Изследователските методи, използвани в дисертационния труд, включват:

– **дедуктивния** – който позволява от анализа на общите характеристики на изследваните обекти да се синтезират частните вариации на променливите;

– **индуктивния** – чрез който проявленията на признаци на отделно изследван обект се валидизират при (и за възможни) проявления на същите признаци в други обекти от същия клас;

– **структурно-функционалния** – при който изследваните обекти се анализират на основата на структурните им компоненти и на тяхната функция (роля) една спрямо друга;

– **сравнителния** – който позволява съпоставима верификация на проявленията на изследваните обекти;

– **институционалния** – който позволява разкриването на характера на отношенията между институциите, имащи отношения към формирането на енергийната политика и избор на диверсификационни канали на доставки;

– **описателния** – който позволява да се очертаят основни характеристики на наблюдаваните процеси и практики.

4. Научна новост на дисертационния труд

1. Анализира съществуващите определения и дава дефиниция за понятието „енергийна сигурност“.

2. Анализира връзката „енергийна сигурност – общонационална сигурност“ и се извежда нейното значение за политиката на енергийна сигурност и сътрудничество между ЕС и Русия.

3. Изследва в сравнителен аспект формирането и етапите в развитието на енергийните политики на ЕС (включително България) и Руската федерация. Аналитично очертава зоните на съвпадение и проблемност на интересите.

4. Аналитично тества методологическия подход и решение на въпросите за диверсификация на енергийните източници в отношенията между ЕС и Русия чрез изграждане на общ енергиен пазар, а не чрез геополитическо противопоставяне.

5. Практическо значение на дисертационния труд

1. Дава възможност за преоценка на подходите при разработването и прилагането на национална енергийна стратегия и формирането и провеждането на национална енергийна политика.

2. Предоставя методологически основания за формиране на стратегически принципи и цели в националната политика за енергийна сигурност.

6. Обем и структура на дисертацията

Дисертационният труд е с общ обем от 172 стандартни машинописни страници.

Структурата на настоящата дисертация обхваща съдържание, увод, основна част (включваща три глави), заключение и литература.

В работата по изследването е *използвана литература* от български, руски, английски и други чуждестранни автори по политология (международни отношения, в това число и икономически, геополитика, геоикономика), история, икономика, национална сигурност.

Използваната литература обхваща 136 източника, от които публикации на различни езици са:

– *на български език* – 62, от тях: монографии – 5, студии и статии – 44, нормативни и справочни документи и

източници – 5, публикации в периодичния печат – 2, интернет източници – 6;

– *на руски език* – 13, от тях: монографии – 6, нормативни и справочни документи и източници – 7;

– *на английски език* – 61, от тях – статии в научна периодика – 11, нормативни и справочни документи и източници – 14, публикации в периодичния печат – 11, интернет източници – 25.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Глава първа – ПОЛИТИКА НА ЕНЕРГИЙНА СИГУРНОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

1. Понятие за енергийна сигурност

В този параграф се представят теоретичните постановки и методологически аспекти на понятието „енергийна сигурност“. Формулира се работно определение, което гласи: *„Енергийната сигурност е съвкупност от взаимосвързани и влияещи си един на друг фактори като:*

- сигурност и диверсификация на доставките;*
- сигурност на инфраструктурата;*
- икономически растеж;*
- цени на енергийните ресурси;*
- достъп до нови източници на ресурси;*
- инвестиционни режими;*
- сигурност на приходите;*
- рискове от война и тероризъм;*
- енергийния сектор като геополитическо оръжие;*
- околна среда;*
- социална политика.“*

2. Формиране и основни етапи в развитието на

политиката на енергийна сигурност на ЕС

В този параграф се представят в хронологичен план формирането и основните етапи в развитието на политиката за енергийна сигурност на ЕС. Те се разграничават от основните постановки, които се стремят да дадат правни рамки за общоевропейска енергийна политика и политика на енергийна сигурност в съюза. Анализират се основни стратегически документи на Съюза, като – Бяла книга за енергийната политика на ЕС от 1995 г. за бъдещето на възобновяемите енергийни източници; Бяла книга за връзката „енергия – топлина“ от 1997 г.; Зелена книга „Към европейска стратегия за сигурност на енергийните доставки“ от 2000 г.; Зелена книга „Европейска стратегия за устойчива, конкурентна и сигурна енергия“ от 2006 г.; Съобщение на Комисията до Съвета и Европейския парламент по повод новата европейска политика за добросъседство на ЕС, озаглавено „Развитие на енергийната политика за един разширен Европейски съюз, неговите съседи и страните – партньори“; Съобщение на Комисията до Съвета и Европейския парламент, озаглавено „Черноморско взаимодействие“ – нова инициатива за регионално сътрудничество“ (СОМ (2007)0160); Съвместен документ на Комисията и Генералния секретар/Върховния представител (ГС/ВП), озаглавен „Външна политика, служеща на европейските енергийни интереси“, представен на Европейския съвет от 15 – 16 юни 2006 г.; Съобщение на Комисията до Европейския съвет от 12 октомври 2006 г., озаглавено „Външни отношения в областта на енергетиката – от принципи към действие“ (СОМ (2006)0590); Съобщение от Комисията до Европейския съвет и Европейския парламент, озаглавено „Енергийна политика за Европа“ (СОМ(2007)0001); Съобщение на Комисията до Съвета и Европейския парламент, озаглавено „Укрепване на европейската политика на добросъседство“ (СОМ (2006)0726); редовни годишни прегледи за енергийната по-

литика на ЕС. Специално се разглежда предложението от ЕК Енергиен пакет от 2007 г., търсещ решения по създаване на истински вътрешен енергиен пазар; ускоряване на прехода към нисковъглеродна енергия; решително подобряване на енергийната ефективност.

3. Приоритети в стратегията за енергийна сигурност на ЕС. Механизми и инструменти на реализация

В тази част от дисертационния труд се извеждат проблеми при практическото провеждане на общата политика в областта на енергетиката, като се изтъкват противоречията в материята относно запазен национален суверенитет на всяка страна – членка в Евросъюза, по отношение на нейната национална енергийна политика и в това число – по проблемите на енергийната сигурност. Очертават се основните механизми и инструменти на тяхната реализация. На тази база се разглеждат и изведените приоритети в стратегията за енергийна сигурност на ЕС. Те са: диверсификация и силно партньорство със страните и регионите, които произвеждат и транзитират енергия; максимално целесъобразно оползотворяване на собствените енергийни ресурси; изграждане на вътрешна система за осигуряване на навременни и сигурни енергийни доставки до всички региони в границите на ЕС. Разглежда се проблемът за диверсификация на източниците, които се анализират – Русия, Каспийско – Черноморският регион, регионът на Близкия Изток и Северна Африка, Норвегия. Изследва се европейският енергиен микс и развитието му съобразно европейските директиви.

4. Българската енергийна политика в контекста на европейската енергийна сигурност

Тук, в контекста на общоевропейската, се разглежда и българската енергийна сигурност. Извежда се специфич-

ността на проблемите, свързани с развитието на българската енергетика и нейното място, значение и интереси в рамките на енергийните отношения между ЕС и Русия. В общ план се извеждат слабостите на трите досегашни Енергийни стратегии на страната. Те опират до: несъответствие между стратегическа визия за развитие и реализиране на практически действия; многопосочни идеологически спекулации на финансовите обосновки, икономическите и социални, целесъобразности и политическите зависимости на различните предложени цели; дисбаланс между тежестта на отделните енергийни подсектори; отсъствие на организационна рамка за ефективно управление на енергийните стратегии – по показатели, по време, по изпълнители, по осигуряване и т.н. По-конкретно внимание е отделено на Енергийната стратегия до 2020 г., като е представен анализ, акцентиращ на нейните пропуски и недостатъци. Очертани са и трите основни енергийни проекта на територията на страната в началото на века – АЕЦ „Белене“, „Набуко“, „Южен поток“.

5. Основни изводи от първа глава

Изводите тук са обобщени в три основни насоки:

- които се отнасят до особеностите на правната регламентация на енергийната политика на ЕС изобщо;
- които се отнасят до перспективите за създаване на общоевропейска енергийна общност;
- заключения, свързани с повишаване на енергийната сигурност чрез формиране и развиване на отношения с други държави с цел диверсификация на източниците за доставка на енергийни ресурси.

Глава втора – РУСИЯ КАТО ЕВРОПЕЙСКИ ЕНЕРГИЕН ФАКТОР

1. Формиране и етапи в развитието на руската

енергийна политика

Изследват се мястото, ролята, значението и интересите, които руската страна има в енергийната област в глобален и предимно европейски контекст. Анализира се връзката „енергийна сигурност – общонационална сигурност“. Същата се разглежда в контекста на отношенията ЕС – Русия, както и поотделно за двата субекта на това отношение. Разглеждат се формирането и основните етапи в развитието на руската енергийна политика: те следват управленията на Б. Елцин и Вл. Путин, които се определят като либерален и етатистки. Анализира се състоянието и трансформацията на руския енергиен сектор. Разглеждат се и се анализират основни стратегически документи, определящи развитието на руската енергетика в контекста на националната сигурност: средносрочната програма на правителството – „Структурно преустройство и икономически растеж за 1997 – 2000 г.; Енергийната стратегия на Русия за периода до 2010 г.; Разпореждане № 1234/28.08.2003 г. на руското правителство, което актуализира енергийната политика на страната; Концепцията за външната политика на Руската федерация – 2008 г.; Концепцията за външната политика на Руската федерация – 2013 г.; Концепцията за дългосрочното социално-икономическо развитие на Руската федерация за периода до 2020 г.; Стратегията за националната сигурност на Руската федерация; Енергийната стратегия на Русия за периода до 2030 г. Правят се изводи за връзката „енергийна сигурност – общонационална сигурност“.

2. Механизми и инструменти на енергийната политика на Русия. Модел на държавна политика в руския енергиен сектор

В тази част от работата се представят механизмите и инструментариумът, посредством които се преследва реализацията на целите на руската енергийна политика.

Разкрива се, че механизмът за реализирането на тази политика е свързан с действието на:

- правното регулиране на отношенията в сферата на топлинното и енергийното осигуряване;

- федералните органи на изпълнителната власт, субекти на Федерацията в решаването на енергийните проблеми;

- отчитане на интересите между енергийно задоволените и енергийно дефицитните региони при запазване на единството и ролята на федералните енергийни системи като един от най-важните фактори за укрепване на икономическата и политическата интеграция на страната;

- органите на изпълнителната власт, субекти на Федерацията и на органите на местното самоуправление чрез участието им според техните компетенции в осигуряването на надеждно, безопасно и ефективно енергоснабдяване на населението и предприятията;

- организацията по използването на потенциала на енергийните системи в регионите за осигуряване на енергоспестяващ ефект.

Посочва се, че инструментариумът, чрез който може да се обобщи осъществяването на руската енергийна политика, опира до:

- регулиране на федерално и регионални равнища на цените и тарифите на енергийните ресурси съгласно ред, предвиден в съответни законодателни или други нормативни актове;

- формиране на енергиен пазар и създаването на конкурентна среда в сферата на производството и потреблението на енергоносители;

- усъвършенстване на данъчната политика;

- поддържане на строителството на най-важните обекти на топлиноенергийния комплекс и реализация на енергоспестяващи проекти;

– разработване и осъществяване на мерки, свързани със създаването на сезонни запаси от топливо в електроцентралите за населението, на запаси от газ в подземните газохранилища и по осигуряването на топливо в северните региони на страната;

– селективна поддръжка на предприятията и обектите от социалната сфера от въгледобивната промишленост;

– абонатна поддръжка на малоимотните слоеве от населението чрез компенсации на разходите и привеждане на цените и тарифите за топливо и енергия в съответствие с тяхната реална стойност;

– реализация на федералната целева програма „Топливо и енергия“, на инвестиционни, научно-технически и други енергийни програми.

Извеждат се основните параметри на модела на държавната политика в руския енергиен сектор. Проследява се противоречива управленска практика на руската администрация през проблемното и преходното за Русия десетилетие на 90-те години на XX век. В този контекст се анализират процесите по преминаване на руската икономика към пазарни отношения, либерализацията на руския енергиен сектор и практиката на държавния контрол върху развитието на отрасъла.

3. Руската енергийна политика спрямо ЕС

В този параграф се изследва руската енергийна политика спрямо ЕС. Очертават се постигнатите договорености по намаляване на нестабилността, нарастване на предсказуемостта на световните енергийни пазари; гарантиране на надеждността при глобалните доставки на енергийни ресурси; търговското сътрудничество в енергетиката посредством нарастване на сътрудничеството между компаниите при добив, производство, преработка, транспортиране и продажби на електричество и други енергоносители; реализация на

съвместни енергийни проекти, включително и в трети страни. Извеждат се ключови зони на взаимен интерес – енергийна инфраструктура, енергийната сигурност, инвестициите в енергийния сектор, търговията с енергийни ресурси, добив и транспорт на природен газ. Анализират се основополагащите нормативни документи, разработващи тази политика, и разбирането на връзката „общонационална сигурност – енергийна сигурност“ в национален аспект и в контекста на енергийните отношения с ЕС. Акцентира се на основните въпроси в енергийните отношения между Русия и ЕС – антимонополните правила; Договора към Енергийната харта – ДЕХ; въпросите, свързани с транспортирането на топлинноенергийните ресурси. Систематизирани и изведени са руските възражения по ДЕХ. Очертани са руските виждания за решаване на взаимните проблеми чрез систематизирано изложение на основни положения от Концептуалния подход, насочен към нова правна рамка за международно сътрудничество в областта на енергетиката.

4. Основни изводи от втора глава

Обобщава се като извод, че:

1. Десетилетието на 90-те години на миналия век е преходно за Русия. В хода на пазарните преобразувания в страната възникват различни форми на собственост, положени са основите на разнообразна, смесена икономика. Появяват се признаци на активни пазарни отношения.

2. Една от ясно изразените тенденции за съвременното развитие на руската икономика се явява засилването на ролята на държавата в регулирането и развитието на икономиката и особено в сферата на енергетиката, независимо от скорошното минало на СССР и тогавашния държавен контрол над икономиката.

3. Стоящата пред икономиката на Русия задача за осигуряване на икономически ръст се основава на засилва-

нето на държавното регулиране на икономиката, осигуряване на постепенно преодоляване на нейната топлинно-суровинна ориентация, повишаване равнището на преработка на въглеродородите.

4. Енергийният сектор на Русия се явява най-важната базова съставляваща на икономиката на страната, осигурявайки жизнеспособността на всички останали отрасли на националното стопанство, и дава решаващ принос за формирането на държавния бюджет и финансово-икономическите показатели на страната.

5. Хипертрофираното развитие на енергийния сектор предопределя експортно-суровинното направление на развитие в руската икономика за сметка развитието на реалния сектор, работещ непосредствено за крайния потребител и особено във високотехнологичното направление.

6. Енергийната стратегия на Русия в отношението към ЕС е насочена към износа на енергийни ресурси. Същевременно, „на свой ред, енергостратегията на Европейския съюз се основава на това, че Европа – това е крупен потребител и вносител на енергоресурси“.

7. Русия се обявява за формирането на единна енергийна и енерготранспортна инфраструктура с определени региони на ЕС и за недискриминационен транзит на енергоносители.

Глава трета – ПРОБЛЕМНИ ПОЛЕТА ПРЕД ДИВЕРСИФИКАЦИЯТА НА ЕНЕРГИЙНИТЕ ИЗТОЧНИЦИ И РЕАЛИЗАЦИЯТА НА ОСНОВНИТЕ СТРАТЕГИЧЕСКИ ЕНЕРГИЙНИ ПРОЕКТИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ СЪЮЗ

1. Диверсификация на източниците в енергийните отношения между ЕС и Русия и ролята на Турция

В този параграф се изследва същността и проблемите пред разнообразяването на източниците на енергийни доставки за страните – членки на Съюза. Разглеждат се възможностите, които предоставя южният енергиен коридор за ЕС и програмата INOGATE. Проследяват се диверсификационните възможности в енергийните отношения между Евросъюза и Русия като главен и доминиращ доставчик на енергийни ресурси за европейския енергиен пазар. Анализира се специфичната роля на Турция в търсенето и решаването на диверсификационните дилеми на ЕС. Извежда се енергийната взаимовръзка между ЕС, Русия и Турция, като същевременно се отчита следването на различни енергийни концепции от тях. Акцентира се на ролята на Турция в енергийните отношения между ЕС и Русия, като се очертават перспективите пред формирането на енергийния триъгълник ЕС – Турция – Русия. Прогнозира се трудността на неговото формиране при доминацията на краткосрочни национални и общностни интереси.

2. Газопроводът „Северен поток“

Проследява се формирането и етапите на развитие на проекта „Северен поток“. Разглеждат се основните технико-икономически характеристики на газопровода. Анализират се и комплексните му възможности от гледна точка на диверсификацията на енергийните източници.

3. Газопроводът „Син поток“

Проследява се формирането и етапите на развитие на проекта „Син поток“. Разглеждат се основните технико-икономически характеристики на газопровода. Анализират се и комплексните му възможности от гледна точка на диверсификацията на енергийните източници в контекста на южния енергиен коридор на ЕС и проектите „Набуко“ и „Южен поток“.

4. Газопроводът „Южен поток“

Проследява се формирането и етапите на развитие на проекта „Южен поток“. Разглеждат се основните технико-икономически характеристики на газопровода. Анализират се и комплексните му възможности от гледна точка на диверсификацията на енергийните източници в контекста на сравнимост спрямо останалите енергийни проекти на ЕС.

5. Газопроводът „Набуко“

В този параграф се проследява формирането и етапите на развитие на проекта „Набуко“. Разглеждат се основните технико-икономически характеристики на газопровода. Анализират се и комплексните му възможности от гледна точка на диверсификацията на енергийните източници. Извеждат се конкурентните зони с проекта „Южен поток“ и се анализират причините за ситуираната се невъзможност по неговата реализация.

6. Оценка за изпълнението на политиката на енергийна сигурност на ЕС

В този параграф се представя оценка за изпълнението на политиката за енергийна сигурност в ЕС. Посочва се, че в основата на тази оценка стои енергийното сътрудничество между ЕС и Русия, което изисква нова и силна правна база. Акцентира се, че затова са необходими преговори по ново споразумение ЕС – Русия, които следва да засегнат теми като: достъп до енергийни ресурси, мрежи и експортни пазари, инвестиционна защита, реципрочност, предотвратяване на кризи и сътрудничество, равни условия и цени на енергийните ресурси, както и реализацията на сключеното през 2010 г. „Партньорство за модернизация“, чиято основна цел е не само сътрудничество за технологична модернизация в Русия, но и социална и обществена модернизация. Извежда се заключението, че логиката и развитието на сът-

рудничеството насочват ЕС към избор в подкрепа на руските проекти за пренос на енергия.

7. Основни изводи от трета глава

Систематизираните изводи са:

1. Диверсификацията на енергийните източници за ЕС има крайни алтернативи.

2. Тези алтернативи са: Русия, Норвегия, Алжир, районите на Каспийско море, Иран, Средна Азия.

3. Доминиращ източник е Русия. Тенденцията е тази доминация да нараства.

4. Нарастването на доминацията на Русия като енергоносител в ЕС е свързана с проектите „Северен поток“, „Южен поток“, „Ямал – Европа“ и „Син поток“. Тя се усилява и по линия на руската търговска експанзия чрез сключване на двустранни търговски договори по предварително изкупуване в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план на мащабни количества енергоносители от Алжир, Азербайджан, Казахстан, Туркменистан.

5. Проектът „Набуко“ е реална алтернатива на ЕС за диверсифициране на енергийните си доставки извън Русия. Проектът не е осъществим, поради отношенията на ЕС с Иран и търговската политика на Русия по изкупуването на доставките на такива ресурси от Азербайджан, Казахстан и Туркменистан. Отказът на консорциума „Шах Дениз-2“ да осъществи доставки за австрийската компания OMV за проекта „Набуко-Запад“ от месец юни 2013 г. обрича целия проект „Набуко“ на провал и неговото прекратяване.

6. Норвегия остава реално алтернативен вариант за доставка на енергоресурси за ЕС, но нейният капацитет е твърде ограничен на фона мащабите и мощностите на европейските икономики. Алжир е също такъв вариант, но неговото значение ще намалява с реализацията на търговските спогодби между него и Русия по изкупуването на енергий-

ните суровини.

7. Трайното обвързване между ЕС и Русия няма задължително едностранно негативен характер, дотолкова, доколкото руската страна се нуждае от стабилно гарантиран дългосрочен стратегически пазар на своите суровини в Европа срещу европейско финансиране и технологии за модернизация на руската икономика и държава като цяло.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Изведени са в обобщен вид резултатите от изследването.

Основната работна хипотеза – бъдещето на европейската енергийната политика не е в търсенето на разграничителни практики и инструментариуми, пречатващи енергийното сътрудничество, включително и чрез диверсификация, а чрез изграждане на единен енергиен пазар с Руската федерация, който би бил най-голямата гаранция за енергийната сигурност на участващите страни, в хода на настоящото изследване беше безспорно потвърдена. Установено бе следното:

1. Въпреки общата си принадлежност към европейския континент, ЕС и Русия са подвластни на тенденции, формирали първоначално техен различен геополитически избор. Това първоначално различие се преодолява бавно под въздействието на процесите на глобализация, която неминуемо сближава на прагматична основа общата и секторната политика. Енергийната политика е катализатор на подобно сближение.

2. Енергийното сътрудничество произтича от геостратегическото местоположение на страните и е израз на осъзнат общностен и национален интерес.

3. Реалистичен вариант за диверсификация на източниците за доставка на енергийни ресурси в ЕС е крайно ог-

раничен откъм различни възможности. „Набуко“ е невъзможен и провален. Норвегия е с недостатъчен капацитет. Каспийският регион и Средна Азия са търговски блокирани. Алжир – очакваната тенденция следва ситуацията от предходната опция.

4. Реалистичният избор за ЕС е мащабно енергийно сътрудничество с Русия и изграждане на единен енергиен пазар. Проектите „Северен поток“, „Син поток“, „Ямал – Европа“, „Южен поток“ са израз на този европейски избор. България е част от този европейски избор основно чрез участието си в проекта „Южен поток“.

Основните изводи от изследването са систематизирани по следния начин:

1. Националните интереси на страните са водещи при избора на енергийна политика и енергийна сигурност. Позицията на Германия по проекта „Северен поток“ е показателен пример.

2. Общоевропейската и националните политики в област „Енергетика“ са в противоречие. Това произтича от неяснотата пред развитието на ЕС и проблемността пред формирането на единна политика от формално юридическо и процедурно естество.

3. На енергийните отношения ЕС – Русия се оказва външно влияние от геополитическите интереси на САЩ. Тяхната насока е към максимално ограничаване на руските доставки за Европа или тяхното препятстване; използването на политическа аргументация спрямо икономическа целесъобразност; запазването на монополни позиции и влияние на англо-американски нефто-газови компании в европейския енергиен пазар; влияние върху политиката за либерализация на енергийните пазари.

4. Целта на руската енергийна политика е създаването на единен енергиен пазар с ЕС. Руската формула е: енергийни доставки срещу финансови средства и нови техноло-

гии за модернизацията на страната, икономиката и енергийния сектор.

5. Проблемност пред енергийните отношения на ЕС и Русия е не толкова диверсификацията, колкото въпросите за изграждането на общия енергиен пазар от гледна точка на пазарни либерални практики, ограничителен нормотворен икономически механизъм и различни дискриминационни инструменти.

6. Българската енергийна политика е колеблива и непоследователна. Българският национален интерес изисква преследването на следните стратегически цели от държавата:

- да не бъде заобиколена от нито един енергиен проект в региона на Югоизточна Европа;

- да не отказва който и да е енергиен проект и да привлича и други държави в неговата реализация;

- да се откаже от идеологизация и поддаване на чужд натиск;

- да се стреми при реализация на трансгранични енергийни проекти, да запазва собствеността си и контрола върху енергийната и транспортната си инфраструктура;

- да не води изключваща енергийна политика по отношение на която и да е страна, а точно обратното – да е зона на припокрит или близък интерес.

III. ПУБЛИКАЦИИ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дончев, П. Основни приоритети, механизми и инструменти в стратегията за енергийна сигурност на ЕС. В: Сборник от Научно-практическа конференция „Стратегии и политики на сигурност“, София, 2010, с. 11.

Dontchev, P. European Union's Energy Security Policy at the beginning of 21st century. In: Bulgarian Journal of International Law, Volume II, Issue 2, Sofia, 2010, 14 pp.